

Pedagogika

Dziedzictwo kulturowo-historyczne regionu

Pedagogika międzykulturowa
i regionalna – aspekty wychowawcze

Redakcja naukowa Anna Królikowska

Akademia Ignatianum
Wydawnictwo WAM

Kraków 2013

© Akademia Ignatianum, 2013

ul. Kopernika 26 • 31-501 Kraków • tel. 12 39 99 620 • faks 12 39 99 501
wydawnictwo@ignatianum.edu.pl, <http://www.ignatianum.edu.pl>

Publikacja dofinansowana ze środków przeznaczonych na działalność statutową
Wydziału Pedagogicznego Akademii Ignatianum

Recenzenci tomu

prof. zw. dr hab. Danuta Gielarowska-Sznajder
prof. dr hab. Adam Solak

Rada Naukowa

ks. prof. dr hab. Amantius Akimjak (pedagogika, Słowacja)
prof. dr hab. Božidar Angelov (pedagogika, Bułgaria)
doc. Paed.Dr. Stanislav Benčič PhD. (glottodydaktyka, Słowacja)
prof. dr hab. Ján Daňek (pedagogika, Słowacja)
prof. dr hab. Danuta Gielarowska-Sznajder (pedagogika, Polska)
prof. dr hab. Božena Grochmal-Bach (medycyna, pedagogika specjalna, Polska)
prof. dr hab. Nelly Ivanova (pedagogika, Bułgaria)
prof. nadzw. dr hab. Jolanta Karbowniczek (pedagogika, Polska)
prof. dr hab. Anna Klim-Klimaszewska (pedagogika, Polska)
prof. dr hab. Aniela Korzon (pedagogika specjalna, logopedia, Polska)
doc. Paed.Dr. L'udmila Liptáková, CSc. (pedagogika, Słowacja)
prof. dr hab. Hana Lukašová (pedagogika, Czechy)
doc. Paed.Dr. Josef Malach PhD. (pedagogika, Czechy)
prof. dr hab. Jerzy Nikitorowicz (pedagogika, Polska)
ks. prof. dr hab. Zbigniew Marek SJ (pedagogika, Polska)
doc. Paed.Dr. Jelena Petručijová CSc. (pedagogika, Czechy)
prof. dr hab. Irena Popiołek-Rodzińska (pedagogika, Polska)
prof. dr hab. Alicja Rakowska (pedagogika, Polska)
doc. dr hab. Ludmila Mihajlovna Segeda (glottodydaktyka, Białoruś)
s. prof. dr hab. Czesława Margarita Sondej OSU (pedagogika, Polska)
prof. dr hab. Zuzana Stanislavová (pedagogika, Słowacja)
prof. dr hab. Viktor Petrovič Tarantej (pedagogika, logopedia, Białoruś)
doc. dr hab. Ivajlo Tepavičarov (pedagogika, Bułgaria)

Przewodnicząca Rady Naukowej

prof. dr hab. Iwona Nowakowska-Kempna

Redakcja

Michał Zmuda

Projekt okładki i stron tytułowych

Lesław Sławiński – PHOTO DESIGN

ISBN 978-83-7614-129-9 (Ignatianum)

ISBN 978-83-7767-872-5 (WAM)

WYDAWNICTWO WAM

ul. Kopernika 26 • 31-501 KRAKÓW
tel. 12 62 93 200 • faks 12 42 95 003
e-mail: wam@wydawnictwowam.pl

Spis treści

7	<i>Wprowadzenie</i>
	Barbara Surma
11	<i>Edukacja regionalna i międzykulturowa w przedszkolu</i>
	Małgorzata Kaliszewska
31	<i>Edukacja regionalna w Nowej Hucie – piętnaście lat później. Rozważania pedagogiczne</i>
	Martina Krušinská
55	<i>Methodological Aspects of Music Pedagogy in an Ethno-pedagogical Context</i>
	Małgorzata Gawor
75	<i>Rola muzyki w edukacji regionalnej</i>
	Edyta Wolter
87	<i>Wychowanie ekologiczne w Drugiej Rzeczypospolitej jako implikacja dziedzictwa kultury polskiej</i>
	Joanna Król
105	<i>Spoleczno-kulturowa rola edukacji na Pomorzu Zachodnim po II wojnie światowej</i>
	Krzysztof Fokt
123	<i>Dziedzictwo średniowiecza a świadomość i edukacja regionalna na terenie polskich Górnych Łużyc</i>
	Zuzana Hollá
137	<i>Významné osobnosti regiónu Kysuce v oblasti edukácie</i>

143	Danuta Krzyżyk <i>Językowo-kulturowy obraz św. Barbary w pieśniach religijnych i powszechnych</i>
163	Natalia Ruman <i>Wielowyznaniowość i wielokulturowość w obiektach sakralnych (kościółki drewniane, krzyże i kapliczki przydrożne) na Górnym Śląsku – aspekt pedagogiczno-teologiczny</i>
197	Barbara Kumorek <i>Obrzędowość dnia wigilijnego wczoraj i dziś</i>
225	Barbara Grabka <i>Zrozumieć święta Bożego Narodzenia. Aspekt językowy i kulturowy</i>
235	Monika Buława <i>Słownictwo gwarowe jako źródło wiedzy o wartościach</i>
253	Grażyna Kumorek-Mastalerz <i>Polskie tradycje kulinarne w opiniach współczesnej młodzieży</i>
279	Katarína Tišfanová <i>Zwyczaje i tradycje wsi Liptovská Lúžna jako część wychowania regionalnego w szkole podstawowej</i>
293	Jerzy Sadowski <i>Ochrona dziedzictwa kulturowo- -przyrodniczego polskiej wsi</i>
305	Agnieszka Kościelska <i>Edukacja regionalna w przedszkolu. Tradycje pory wiosennej (na przykładzie Niepublicznego Misiowego Przedszkola w Krakowie)</i>
319	Bibliografia

Wprowadzenie

Przed współczesną etnopedagogiką staje zadanie wsparcia wielowymiarowości życia człowieka już od najmłodszych lat. W ramach tej wielowymiarowości pojawia się – jak pisze J. Nikitorowicz¹ – nurt tradycji i kultury regionalnej, związanej z dziedzictwem kulturowo-historycznym regionu, nurt kultury narodowej, odniesiony do języka, tradycji, wspólnych losów i wydarzeń jednoczących naród, nurt kultury państwowej z dziedzictwem państwa i prawa oraz nurt międzykulturowy, bazujący na dialogu między narodami, kulturami i przemianami cywilizacyjnymi. Każdy z tych aspektów życia, a następnie świadomości i tożsamości dziecka, a dalej – dojrzałego człowieka jest ważny, a w ramach pedagogiki kultury jest budowana wielopoziomowa rzeczywistość, która pozwala dziecku zaadoptować wszystkie te aspekty w świadomości. W dialogu międzykulturowym na pierwsze miejsce wysuwa się błyskawiczny przekaz informacji, natychmiastowa dostępność danych, możliwość szybkiego rea-

¹ J. Nikitorowicz, *Edukacja regionalna i międzykulturowa*, Warszawa 2009, s. 53-81; tegoż, *Próba określenia przedmiotu edukacji międzykulturowej*, w: *Region. Tożsamość. Edukacja*, red. J. Nikitorowicz, D. Misiejuk, M. Sobiecki, Białystok 2005, s. 15-34.

gowania na to, co się dzieje w kraju i na świecie. Pozwoliło to Marshallowi McLuhanowi² nazwać świat *globalną wioską*, a M. de Fleur i E. Dennisowi³ mówić o „rozciąganiu się” w czasie i przestrzeni człowieka i nazwać go: *homo communicans*. Uznali oni Ziemię za telekomunikacyjny archipelag. Dziecko, uczeń, dorosły żyje w świecie mediów. Uczestniczy w funkcjonowaniu *globalnej wioski* dzięki Internetowi oraz innym multimediom i możliwości wyrażania na jego forach dyskusyjnych swoich opinii, zastrzeżeń, aprobaty lub protestów. Równocześnie człowiek od wczesnego dzieciństwa rozpoczyna swe podróże po świecie, zachowuje się jak *homo viator*, a szczególne miejsce w tych wędrówkach stanowią kraje sąsiednie – dla ziem Małopolski – Słowacja, Czechy, Ukraina, dla Podkarpacia także Rumunia, Węgry, Bułgaria. Podróżnie niezwykle wzbogacają i urozmaicają doświadczenie dziecka, otwierając je na nowych ludzi, język i kulturę.

Globalizacja przynosi pewne niebezpieczeństwa zbyt szybkiego przepływu informacji, kapitału i siły roboczej oraz destabilizacji człowieka z tego powodu. Te procesy równoważone są silnym przywiązaniem do miejsca zamieszkania i urodzenia, do bycia sobą i poczucia bycia u siebie *na swoim*. Otwierają się one na nurt życia lokalnego i regionalnego, na kulturę regionalną i rodzimą gwiarę, tradycje, obyczaje, zwyczaje, obrzędy – a więc na procesy lokalizacji. Życie *hic et nunc* to egzystencja w określonej przestrzeni, domu i stronach rodzinnych.

Wyznacza to ważny nurt etnopedagogiki, nastawiony na uczestnictwo w lokalnych świątach i uroczystościach, w świątach przedszkola i szkoły, w dniach: dziecka, ojca i matki, babci i dziadka, w obchodzeniu urodzin / imienin przez dziecko w jego środowisku edukacyjnym. Splot globalnych idei i działań z doświadczeniami lokalnymi nosi nazwę *glokalizacji*. Oznacza swoje i wieloaspektowe połączenie obu tendencji i wymiarów życia współczesnego człowieka, poczynając od wieku przedszkolnego. Etnopedagogika ma na celu stymulację procesów kształtowania się tożsamości dziecka w całym zróżnicowaniu jego kontaktów z kulturą i językiem od rodzimej gwary poczynając, przez język

² M. McLuhan, W. Fiore, *War and Peace in the Global Village*, New York 1968, s. 165.

³ M. de Fleur, E. Dennis, *Under standing Mass Communication*, Princeton 1996.

ogólny domu, instytucji edukacyjnych i mass mediów po języki obce, z którymi styka się ono w kraju poza Polską. Zwykle najczęściej i najpierw są to języki słowiańskich sąsiadów: Słowaków, Czechów i Ukraińców, wśród których dziecko może mieć krewnych, powinowatych i zaprzyjaźnione rodziny. Stymulacja nabywania kilku wymiarów tożsamości od regionalnej poprzez narodową i państwową do międzykulturowej i globalnej jest trudnym i wieloaspektowym zadaniem etnopedagogiki. Wymaga ciągle pogłębionej refleksji i dyskusji, gdyż zmiana kulturowa polegająca na tym, że dziecko od początku żyje i funkcjonuje w rzeczywistości wielokulturowej przybiera różne oblicza i wymaga trafnego uchwycenia nie tylko zjawisk, lecz także wielopłaszczyznowych procesów, w tym przenikania się poszczególnych nurtów, ich wymiarów, styku kultur i języków. Przygotowuje dziecko do podjęcia rozmaitych interakcji, a współistnienie różnych grup i społeczności otwiera ucznia i dorosłego człowieka na potrzebę kontaktu z INNYM. Wielokulturowość zatem jako zjawisko wewnętrzne (np. obecność cudzoziemców w danej miejscowości, dzieci z małżeństw mieszanych) i zewnętrzne (podróże, dłuższy pobyt za granicą) ma charakter dynamiczny. Zadaniem działań etnopedagogicznych jest doprowadzenie do budowy nowych relacji społecznych, opartych na poszanowaniu odmienności, mimo istniejących różnic oraz wzajemną życzliwość i otwartość na kontakty z cudzoziemcami i mniejszościami.

Szczególnie ważnym zadaniem etnopedagogiki staje się usytuowanie ucznia terenów pogranicza językowo-kulturowego⁴ polsko-słowackiego, polsko-czeskiego, polsko-niemieckiego czy polsko-ukraińskiego (na południu kraju) w relacjach wielokulturowych na tle procesów globalizacji, lokalizacji i glokalizacji, pomoc dziecku w kształtowaniu własnej tożsamości, tworzenie obrazu siebie jako *człowieka pogranicza*, przy identyfikacji z kulturą regionalną, narodową i państwową, miejscową tradycją, dziedzictwem kulturalno-historycznym regionu i Polski. Niniejszy tom stanowi więc kolejną dyskusję w tym zakresie, przynosi po-

⁴ I. Nowakowska-Kempna, *Rodzina polska na Zaolziu w Republice Czeskiej, w: Śląsk w badaniach językoznawczych: badanie pogranicza językowo-kulturowego polsko-czeskiego*, red. I. Nowakowska-Kempna, t. III. *Rodzina: język – tradycja – tożsamość*, Katowice 1997, s. 135-153; Tejże, *Górny Śląsk jako mała ojczyzna. Podstawowe wykładniki językowe*, w: *Śląsk jako region pogranicza językowo-kulturowego w edukacji* red. I. Nowakowska-Kempna, Katowice 1997.

głębią refleksję nad kształtowaniem się tożsamości człowieka pogrnicza, od najwcześniejszego okresu edukacji. Oddajemy go do rąk czytelników: pracowników nauki, nauczycieli i studentów, z nadzieją, że znajdą w nim użyteczne wskazówki oraz przykłady oddziaływań wychowawczych dotyczące wielokulturowej sfery funkcjonowania ucznia i dorosłego.

Anna Królikowska

Barbara Surma

Akademia Ignatianum
Kraków

Edukacja regionalna i międzykulturowa w przedszkolu

Regional and intercultural education in kindergarten

Summary

Multiculturalism as a social phenomenon requires of education to solve some issues concerning cultural identity shaping, education into dialog which supports subjectivity, tolerance, acceptance, dignity and recognition. The culture is to help a child to understand oneself, to create its own identity, as well as to be able to participate in creation of modern civilization and to get a good orientation in surrounding reality. Fast technological changes as well as easy access to information make it possible to penetrate and to get knowledge about different cultures. The goal of the education is to shape in a child the abilities to interpret the reality, to see cultural similarities and differences and to be able to do a good evaluation.

In order to understand multiculturalism and to educate into peaceful coexistence of different cultures one needs first to help a child to get to know and to appreciate its own culture. It can be done by introducing a child to regional education. Striking roots into one's own culture, without tendency to be closed in only one cultu-

re, can be of help in understanding other people and in overcoming the stereotypes concerning the fear of accepting cultural differences. The next step towards multicultural dialog is the intercultural education. Drawing attention on the need of studying foreign language by kindergarten children allows initiating intercultural dialog. A regional and intercultural education in kindergarten opens a child to the world and satisfies his cognitive interest.

Wprowadzenie

Współcześnie edukacja regionalna i międzykulturowa ściśle wiąże się z wielokulturowością, która stała się faktem¹ i jako zjawisko społeczne wymaga podjęcia odpowiednich działań edukacyjnych. Analizując programy wychowania przedszkolnego, obowiązujące w ostatnich dziesięcioleciach, można stwierdzić, że od zawsze edukacja regionalna była realizowana, jednakże jej cele i treści wynikały z innych kontekstów i założeń teoretyczno-praktycznych. Porównanie ich pomoże odpowiedzieć na pytanie, w jaki sposób obecnie realizowana jest edukacja regionalna i międzykulturowa w przedszkolu.

W literaturze przedmiotu najczęściej przytaczaną definicją wielokulturowości jest definicja Mariana Golki. Uważa on, że wielokulturowość to „występowanie na tej samej przestrzeni (albo w bezpośrednim sąsiedztwie bez wyraźnego rozgraniczenia, albo w sytuacji aspiracji do zajęcia tej samej przestrzeni) dwóch lub więcej grup społecznych o odmiennych kulturowych cechach dystynktywnych: wyglądzie zewnętrznym, języku, wyznaniu religijnym, układzie wartości, które przyczyniają się do wzajemnego postrzegania odmienności z różnymi tego skutkami. Istotne jest też to, że postrzeganie odmienności odbywa się w optyce jednostek, niewielkich grup lokalnych, rówieśniczych czy sąsiedzkich”².

¹ Por. J. Nikitorowicz, *Edukacja regionalna i międzykulturowa*, Warszawa 2009, s. 58.

² M. Golka, *Oblicza wielokulturowości*, w: *U progu wielokulturowości*, red. M. Kempny, A. Kapciak, S. Łodziński, Warszawa 1997, s. 54-55.

L. Gęsiak, analizując różne definicje wielokulturowości, uważa, że w powyżej prezentowanej wyraźniej niż w innych eksponowany jest element postrzegania przez grupy istniejących różnic. Natomiast brakuje w niej aspektu związanego z potrzebą i możliwością wchodzenia tychże grup w interakcje. Jego zdaniem, istnienie różnych grup kulturowych obok siebie nie może być rozpatrywane w sposób statyczny, bowiem współistnienie prowadzi do interakcji pomiędzy nimi. Zatem wielokulturowość ma wymiar dynamiczny i – w zależności od określonego modelu działania – może prowadzić albo „do dialogu i wspólnego budowania społeczeństwa opartego na wzajemnym szacunku i współdziałaniu, mimo istniejących różnic”³, albo do marginalizacji i separacji.

Zjawisko wielokulturowości związane jest z akulturacją rozumianą najczęściej jako „reakcja jednostki na zmieniający się wokół niej kontekst kulturowy, a także jedną z form przemian kulturowych, związanych z wejściem jednej grupy kulturowej w kontakt z drugą”⁴. Wymienia się tu cztery strategie akulturacyjne, a mianowicie integrację, separację, asymilację i marginalizację jednostki⁵. Jest to zależne od przyjętej przez jednostkę postawy względem własnej i obcej kultury. Najbardziej pożądaną strategią jest w tym przypadku integracja, która polega na zachowaniu własnej kultury, jak i nawiązania codziennych interakcji z innymi⁶.

Dostrzeganie różnic i reagowanie na odmiennność kulturową czy przyjmowanie wartości promowanych przez przedstawicieli innych kultur musi opierać się na dobrze ukształtowanej tożsamości kulturowej danej jednostki i grupy, do której ona należy. Tam, gdzie występuje zróżnicowanie grup społecznych, kulturowych, religijnych i etnicznych, należy prowadzić edukację regionalną i międzykulturową. Wielokulturowość przyczynia się do większej świadomości własnej tożsamości, poczucia przynależności do grupy społecznej, religijnej, narodowej, ale także do przyznania się do odrębności w stosunku do jednostek należą-

³ L. Gęsiak, *Wielokulturowość. Rola religii w dynamice zjawiska*, Kraków 2007, s. 25.

⁴ L. Gęsiak, *Wielokulturowość*, dz. cyt., s. 30.

⁵ J. Nikitorowicz, *Edukacja regionalna i międzykulturowa*, dz. cyt., s. 65-66.

⁶ Tamże, s. 85.

cych do innych grup kulturowych⁷. Zdaniem L. Gęsiaka, „wielokulturowość zakłada przyznanie się do swojej odmienności, powrót do źródeł i wartości rdzennych, a także wzrost poczucia własnej podmiotowości”⁸.

Kształtowanie własnej tożsamości, tworzenie obrazu siebie, koncepcji i identyfikowania się zachodzi w obrębie jakiejś grupy, pod wpływem kultury. Proces ten zaczyna się w rodzinie⁹, a następnie w przedszkolu i szkole, których zadaniem jest wspieranie jednostki w budowaniu własnej godności, obrazu i koncepcji siebie na tle określonej grupy. Tożsamość osobista i społeczna pomaga w identyfikowaniu się jednostki z grupą społeczną, kulturową, religijną. Dzięki socjalizacji człowiek odkrywa, kim jest i jaka jest jego rola w różnych grupach społecznych i kulturowych.

W obliczu wielokulturowości jako wyzwania współczesnego świata rodzi się potrzeba wprowadzenia zmian w edukacji, której celem powinno stać się wspieranie procesów zakorzenienia w kulturze rodzimej, ale także pomaganie w przekraczaniu bezpośredniego doświadczenia, zauważaniu innych z ich historią i różnicami, uświadamianiu specyfiki odrębności i kształtowaniu poczucia wspólnego dziedzictwa ludzkości¹⁰. Cel ten może być realizowany poprzez odpowiednio przygotowaną i właściwie rozumianą edukację regionalną i międzykulturową.

W związku z tak zarysowanym zagadnieniem wielokulturowości, podejmiemy próbę odpowiedzi na następujące pytania:

- Jakie są założenia edukacji regionalnej i międzykulturowej w przedszkolu?
- W jakim kierunku zmierza edukacja regionalna i międzykulturowa w wychowaniu przedszkolnym?

⁷ Tamże, s. 34.

⁸ Tamże.

⁹ Zob. J. Sacharczuk, *Rola rodziny w procesie kształtowania tożsamości kulturowej. Świadomość kulturowa a tożsamość mniejszościowa*, w: *Region. Tożsamość. Edukacja*, red. J. Nikitorowicz, D. Misiejuk, M. Sobecki, Białystok 2005, s. 222-229.

¹⁰ J. Nikitorowicz, *Edukacja regionalna i międzykulturowa*, dz. cyt., s. 173.

Założenia edukacji regionalnej w przedszkolu

Poznanie dziedzictwa kulturowego powinno zacząć się już w okresie wczesnego dzieciństwa. J. Nikitorowicz podkreśla, że głównym zadaniem edukacji powinno być kształtowanie pozytywnego „odniesienia do podstawowych wartości rdzennych, takich jak: język, religia, zasiedloność terytorialna, genealogia, tradycje obyczaje, zasady i normy zachowań w ojczyźnie prywatnej”¹¹.

Podobne stanowisko zajmuje D. Misiejuk, która uściśla to zadanie do pokazywania i przeżywania wartości tradycji i kultury regionu. Zdaniem autorki, edukacja regionalna „odbywa się poprzez przyjęcie wartości tkwiących w bezpośrednim geograficznym, przyrodniczym i kulturowym otoczeniu człowieka”¹². W wychowaniu przedszkolnym te trzy obszary stanowią punkt wyjścia dla doboru treści przez nauczyciela realizującego edukację regionalną. Dziecko bowiem przejawia ciekawość poznawczą w stosunku do otaczającej go rzeczywistości, chłonie to, co widzi, czym żyje, czego doświadcza. Wiedza, jaką dziecko zdobywa w tym wieku, objawia się w jego działaniu, aktywności poprzez współuczestnictwo w wydarzeniach regionalnych, w odbiorze coraz bardziej znanych mu symboli i znaków kulturowych. To z kolei prowadzi do zakorzenienia się dziecka w świat kultury regionalnej, która staje się mu bliska i zrozumiała, do której może się odnieść w celu zrozumienia zachowania innych osób i ich odmienności.

W ramach edukacji regionalnej kształtowana jest tożsamość kulturowa, bazująca na przeszłości – przekaz dziedzictwa kulturowego, tradycji; teraźniejszości – podtrzymywanie kultury własnej i przodków, rozumienie siebie, kształtowanie postaw, charakteru, osobistego systemu wartości; przyszłości – przygotowanie do kreowania nowego dorobku kulturowego. Tak rozumiana edukacja regionalna odwołuje się do potrzeby przekazywania wiedzy historycznej, która dla dziecka w wieku przedszkolnym może być niezrozumiała ze względu na jego poziom rozwoju

¹¹ J. Nikitorowicz, *Edukacja międzykulturowa. Kreowanie tożsamości dziecka*, Gdańsk 2007, s. 27.

¹² D. Misiejuk, *Kwestia kompetencji kulturowych a tożsamość. Edukacja regionalna*, w: *Region. Tożsamość. Edukacja*, dz. cyt., s. 280.

poznawczego. To jednakże nie powinno stanowić przeszkody w inicjacji kulturowej dziecka. Jak wcześniej zauważono, w wychowaniu przedszkolnym edukacja regionalna odwołuje się do aktywności dziecka w kontakcie z przyrodą regionu, geografiami oraz bogatą tradycją i sztuką. Najczęstszymi formami aktywności dziecka prowadzącymi do zakorzenienia się w kulturę regionu są wycieczki, spacer, kontakt z ciekawymi ludźmi, literaturą, sztuką, muzyką, tańcem, tradycjami świątecznymi. Jak zauważa K. Kamińska, „kultywowanie tradycji ułatwia dziecku dostrzeżenie pewnej ciągłości i niezmienności w czasie, dając jednocześnie poczucie stabilności nawet wtedy, kiedy poznaje elementy nowej, dotąd nieznannej kultury”¹³.

Edukacja regionalna kształtuje kompetencje kulturowe, które pozwalają na rozpoznawanie oznak i wyróżników własnej grupy społeczno-kulturowej od innych. W ramach regionalizmu wyróżnia się wiele elementów związanych z krajowością, ojcowizną, kulturą regionalną, terytorium, językiem, zwyczajami, obyczajami, rytuałami, parafią, grupą wyznaniową, mentalnością, świadomością swoistości i odmienności¹⁴. J. Nikitorowicz podkreśla, że celem edukacji regionalnej jest zakorzenienie w świat wartości rdzennych. Dziecko poprzez socjalizację i wychowanie w rodzinie, a następnie w różnego typu placówkach oświatowych stopniowo poznaje swój region, otwiera się na wartości, kształtuje własną, wyjątkową i niepowtarzalną tożsamość osobową i społeczną.

Poznanie wartości rdzennych (język matczyny, wyznawana religia, zasiedziałość terytorialna, genealogia historyczna, tradycje, obyczaje, zasady i normy zachowań w ojczyźnie prywatnej) i prawidłowo ukształtowana tożsamość kulturowa pozwala na budowanie dialogu między innymi grupami społeczno-kulturowymi. Edukacja regionalna zatem – zdaniem J. Nikitorowicza – „rozpoczyna proces dialogu edukacyjnego, wzmacniając siły jednostki poprzez poznanie i zrozumienie siebie oraz swojej najbliższej kultury, w efekcie pozwala dostrzegać odmienności oraz poszukiwać sposobów wzajemnego zrozumienia, porozumienia i współpracy”.

¹³ K. Kamińska, *Nauczyciel wychowania przedszkolnego wobec wielokulturowości*, Łódź 2007, s. 89.

¹⁴ J. Nikitorowicz, *Edukacja regionalna i międzykulturowa*, dz. cyt., s. 217.

Edukacja regionalna jest pierwszym etapem kształtowania tożsamości jednostkowej i społecznej, na tym gruncie można zacząć wprowadzać edukację międzykulturową, której zadaniem jest między innymi otwarcie się jednostki na struktury narodowe, państwowe oraz kontynentalno-światowe¹⁵. J. Nikitorowicz podkreśla, że: „promowanie własnej kultury poprzez wyodrębnienie, nadanie jej szczególnego znaczenia, podkreślanie jej walorów, z jednej strony rodzi niebezpieczeństwo kulturowego zamknięcia się w skansenie kulturowym, z drugiej zaś jest nieuniknionym i podstawowym krokiem w procesie stawiania się tożsamościowego. Stąd szczególnym zadaniem edukacji jest kształtowanie szacunku i zrozumienia dla wartości rdzennych, kształtowanie afirmatywnego stosunku do własnej kultury, świata zakorzenionego, oswojonego bez umniejszania i deprecjonowania innych kultur”¹⁶.

Założenia edukacji międzykulturowej w przedszkolu

Edukację międzykulturową rozumieć należy jako „ogół wzajemnych wpływów i oddziaływań jednostek i grup, instytucji, organizacji, stowarzyszeń i związków sprzyjających takiemu rozwojowi człowieka, w trakcie, którego staje się on w pełni świadomym i twórczym członkiem wspólnoty rodzinnej, lokalnej, regionalnej, wyznaniowej, narodowej, kontynentalnej, kulturowej i globalnej czy planetarnej oraz zdolnym do aktywnej samorealizacji własnej, niepowtarzalnej i ustawicznie kreowanej tożsamości”¹⁷.

Człowiek żyjący w społeczeństwie wielokulturowym ma możliwość nawiązywania wzajemnych kontaktów z przedstawicielami innych grup. Celem edukacji międzykulturowej będzie ukształtowanie takich postaw, dzięki którym będzie możliwe nawiązanie kontaktu, komunikacji prowadzącej do poznania się i zrozumienia, bez potrzeby dominacji czy kierowania się uprzedzeniami i lękami. Współistnienie różnych grup społeczno-kulturowych obok siebie powinno być oparte na tolerancji, integracji i uznaniu człowieka nie tylko jako osoby, ale także jego narodowości i tradycji.

¹⁵ Tamże, s. 216.

¹⁶ J. Nikitorowicz, *Edukacja międzykulturowa*, dz. cyt., s. 101.

¹⁷ Tamże, s. 45.

Drogą do tolerancji jest dialog międzykulturowy, którego zadaniem jest ochrona przed globalizacją, homogenizacją, ale także przed etnocentryzmem i etnonacjonalizmem¹⁸.

K. Kamińska wskazuje na dwie drogi edukacji międzykulturowej polegające na przekazie wiedzy (od poznania do zrozumienia nowej kultury) i na relacjach międzyludzkich, w których istotnym czynnikiem obok znajomości aspektów odmienności kulturowych jest umiejętność komunikowania się¹⁹.

Prawidłowo ukształtowany obraz siebie, własnej grupy, osadzenie w kulturze pozwala na zauważenie Innych, ich odmienności, ale także podobieństw i zależności. Ważne jest kształtowanie własnej tożsamości, bowiem „człowiek nie ma innej możliwości tworzenia obrazu siebie, koncepcji siebie czy identyfikowania się z kimś, jeżeli nie znalazł grupy odniesienia, czyli osób znaczących dla siebie oraz dziedzictwa kulturowego”²⁰.

Idea edukacji międzykulturowej – zdaniem J. Nikitorowicza – powinna kształtować świadomą solidarność ogólnoludzką poprzez:

- „poznanie i zrozumienie siebie, własnej kultury, własnego świata, zakorzenienia, ojczyzny;
- przewycięzanie tendencji do zamykania się w sferze własnych wartości, własnego kręgu kulturowego na rzecz otwarcia i zrozumienia innych, poszanowania dla różnic i traktowania ich, jako czynnika rozwojowego;
- wdrażanie do zauważania i poznawania Innego, kształtowanie wrażliwości i umiejętności współdziałania, chronienie przed uproszczonym i zdeformowanym obrazem Innego;
- inspirowanie do wymiany doświadczeń w zakresie realizacji edukacyjnych programów, działalności społecznej i instytucjonalnej”²¹.

Ponieważ edukacja międzykulturowa odwołuje się do pojęcia kultury, istotne jest uświadomienie sobie faktu istnienia równoprawnych kultur, które ewoluują w wyniku transmisji wartości.

¹⁸ J. Nikitorowicz, *Próba określenia przedmiotu edukacji międzykulturowej, w: Region. Tożsamość. Edukacja*, dz. cyt., s. 30.

¹⁹ K. Kamińska, *Nauczyciel wychowania przedszkolnego wobec wielokulturowości*, dz. cyt., s. 79.

²⁰ Tamże, s. 60.

²¹ J. Nikitorowicz, *Edukacja międzykulturowa*, dz. cyt., s. 48.

W ramach edukacji międzykulturowej należy promować tendencje:

- akulturacyjne, związane z wzajemnymi zapożyczeniami, o charakterze dobrowolnym;
- integracyjne, promowanie tolerancji i wzajemnego uznania poprzez ustawiczny dialog, przy uznaniu i zachowaniu rdzennych wartości;
- demokratyczne, promowanie humanizmu, wolności i odpowiedzialności²².

Wielokulturowość stawia przed współczesną edukacją wyzwania mające na celu przygotowanie jednostki do radzenia sobie w pluralizmie kulturowym i światopoglądowym bez uciekania się do przemocy wobec innych, dominacji nad innymi lub rezygnowania z własnej tożsamości kulturowej w imię źle pojętej tolerancji. Istotnym zadaniem dla edukacji jest nabywanie umiejętności rozumienia siebie i innych, negocjacji i dialogu, współpracy pomimo różnic kulturowych. W wychowaniu przedszkolnym realizowane to jest w ramach obszarów edukacyjnych nastawionych na kształtowanie umiejętności społecznych dzieci, porozumiewanie się z dorosłymi i dziećmi, zgodne funkcjonowanie w zabawie i w sytuacjach zadaniowych oraz wychowanie rodzinne, obywatelskie i patriotyczne²³.

Odmienność kulturowa na etapie wychowania przedszkolnego powinna być ukazywana jako nowość. Nowość nie ma oznaczać obcości, która może w dziecku budzić lęk, ale raczej zaciekawienie innością. J. Kamińska wskazuje, że pierwszy kontakt dziecka z odmiennością kulturową powinien być oparty na przedmiotach „artefaktach kulturowych”, a dopiero później w zetknięciu się z osobami dorosłymi. Podkreśla, że nowość pobudza dziecko do ciekawości poznawczej, a zatem stymuluje je do aktywności, włączania nowego elementu do zabawy. Ważne jest to, że przedmioty, wytwory kulturowe nie zagrażają poczuciu bezpieczeństwa, dlatego należy rozpocząć od nawiązania relacji dziecko-przedmiot, która stopniowo od zaciekawienia do poznania poprowadzi je do zrozumienia.

²² J. Nikitorowicz, *Edukacja regionalna i międzykulturowa*, dz. cyt., s. 180 i 188.

²³ Podstawa programowa wychowania przedszkolnego dla przedszkoli, oddziałów przedszkolnych w szkołach podstawowych oraz innych form wychowania przedszkolnego, DZU z dnia 15. 01, 2009 r. Nr 4, poz. 17.

Pierwszy kontakt z odmiennością kulturową może być związany z obecnością w grupie przedszkolnej dziecka innego pochodzenia. W tym przypadku rolą przedszkola jest pomoc w procesie adaptacyjnym i integracyjnym całej grupy.

Istotnym elementem różnicującym własną kulturę od innej jest język, który w komunikacji bezpośredniej może wzbudzać w dziecku lęk przed przyjęciem i zrozumieniem odmienności kulturowej²⁴. W wychowaniu przedszkolnym obok nabywania mowy (poszerzanie słownictwa, rozumienie i prawidłowe posługiwanie się mową) i umiejętności komunikowania społecznego w języku ojczystym (matczynym), coraz częściej dzieci mają możliwość poznawania języków obcych. Dzieci najstarsze mają obowiązkowo zajęcia z języka angielskiego, co ma również ułatwić im naukę w szkole. Bywają placówki profilowane, w których obowiązkowym językiem jest wybrany język obcy. Dzieci w wieku przedszkolnym są na etapie rozwoju mowy, dlatego kontakt z innym językiem jest ważnym elementem nie tylko edukacji międzykulturowej, ale współczesnego podejścia do edukacji szeroko rozumianej.

²⁴ K. Kamińska, *W stronę wielokulturowości w edukacji przedszkolnej*, Warszawa 2005, s. 22-23.